

توسعه پایدار شهری: مروری بر مفاهیم، روندها و رویدادها

دکتر مهرداد نوابخش

دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

mehرداد_nav abakhsh@yahoo.com

دکتر سید رحمان اقبالی

استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

چکیده

توسعه پایدار و توسعه پایدار شهری از جمله مهم‌ترین مباحث روز جوامع شهری در خصوص مسائل کنونی و آینده محیط زیست و شهرها می‌باشد. همگام با توجه و گرایش فزاینده جهانی نسبت به موضوع توسعه پایدار، شناخت از این مقوله و توجه بیشتر به آن در سطح ملی نیز با توجه به شتاب روز افزون توسعه شهرنشینی در کشور فزونی یافته و اقداماتی در تحقق توسعه پایدار شهری نیز به عمل آمده است. آنچه در این مقاله مد نظر قرار دارد، تبیین مفاهیم، روندها و رویدادهای مرتبط و ملاحظه تاریخچه‌ای از تکوین ایده توسعه پایدار می‌باشد و آشکار کردن ابعاد نظری و عملی آنچه امروزه از آن به عنوان توسعه پایدار شهری در مقیاس جهانی یاد می‌شود. در این زمینه ابتدا مفهوم توسعه پایدار و روند شکل‌گیری آن در فاصله دهه‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۰ میلادی بررسی می‌شود که با بیان زمان و مکان رویدادهای موثر بر آن شامل نمونه‌های شناخته شده از تلاش‌های فردی و جمعی تا کنفرانس‌های جهانی می‌باشد، که این رویدادها متعاقباً در خصوص ابعاد شهرنشینی در دنیای امروز و چشم‌انداز آینده آن بحث شده است که حاوی مشکلات و مسائلی است که در این زمینه پیش روی همگان قرار دارد. بخش دیگری از مقاله به توسعه پایدار شهری و فرآیند نضج و تبیین اندیشه و اقدامات مربوط به آن اختصاص دارد. در این بخش مجدداً با رویکردی مشابه، اهم آنچه که از نیمه دوم دهه ۱۹۷۰ میلادی تاکنون در زمینه توسعه پایدار شهری به وقوع پیوسته، بیان شده است. در این مسیر اهمیت مشارکت شهروندان و نقش برجسته مدیریت شهری و دولت‌های محلی در امر توسعه پایدار شهری آشکار است و بر ضرورت اقدام محلی برای فائق آمدن بر مسائل جهانی توسعه تأکید شده است. در خاتمه علاوه بر جمع‌بندی مختصری از مباحث مطروحه، یادداشت‌های شماره‌گذاری شده در متن که شامل عبارات و اصطلاحات اصلی مورد استفاده می‌باشند به همراه مشخصات کامل منابع ارجاع شده نیز تنظیم و تدوین شده‌اند.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، شهرنشینی، توسعه پایدار شهری، مدیریت شهری.

مقدمه

تا زمان نگارش این مقاله، آخرین رویداد مهم در چارچوب برنامه‌های بین‌المللی توسعه پایدار، سومین فوروم جهانی شهر^۱ با برگزارکنندگی برنامه اسکان بشر ملل متحد^۲ در تابستان سال ۲۰۰۶ میلادی در ونکوور کانادا، تحت عنوان "آینده ما: شهرهای پایدار- تحقق ایده‌ها از طریق عمل"^۳ بوده است که در واقع یکی از حلقه‌های زنجیروار اقداماتی است که طی حدود دو دهه گذشته به آن مبادرت شده است و آن، به منظور نهادینه کردن و تحقق توسعه پایدار و به‌ویژه توسعه‌ی پایدار شهری در جامعه‌ی بین‌المللی بوده است. نشست چهارم فوروم جهانی شهر و نخستین المپیاد جهانی طراحی شهری از دیگر رویدادهای مرتبط می‌باشند که به ترتیب در سال ۲۰۰۸ در شهر نانجینگ چین و در سال ۲۰۰۹ در شهرهای شیراز و اسلامشهر ایران برگزار خواهند شد.

توجه و گرایش فزاینده جهانی نسبت به موضوع توسعه پایدار و همچنین لزوم شناخت و توجه بیشتر به آن در سطح ملی با توجه به شتاب روز افزون توسعه شهرنشینی در کشور، انگیزه اصلی نگارش این مقاله بوده است. این مقاله مروری است بر روندی که به سوی پایداری شهری از جنبه‌های نظری و عملی طی شده و همچنین ملاحظه مسیری می‌باشد که به شناخت نقش شهرها و شهرنشینی در توسعه پایدار منتهی شده و نقش اقدام محلی برای پایداری را آشکار کرده است. این موارد در رویدادهای مهمی ریشه دارند که می‌توان آن را تاریخچه پیدایش توسعه پایدار دانست. نخست "اجلاس زمین"^۴ در سال ۱۹۹۲ در ریو دو ژانیرو و متعاقباً تنظیم "دستور کار ۲۱"^۵ زمینه لازم برای اقدام محلی در چارچوب "دستور کار ۲۱ محلی"^۶ را فراهم آورد. در مرحله دوم "کنفرانس هیئات ۲"^۷ در سال ۱۹۹۶ در استانبول و از طریق تدوین "دستور کار هیئات"^۸ به طرز آشکاری نقش شهرها، سازمان‌ها و تشکل‌های جوامع شهری و دولت‌های محلی را به عنوان عوامل کلیدی حمایت‌کننده و به وجود آورنده شکل‌های پایدارتر توسعه معرفی کرد.

روش تحقیق

در این مقاله مفاهیم، روندها و رویدادهای توسعه پایدار شهری با روش اسنادی مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است.

توسعه پایدار

طی سال‌های متمادی گفتگوهای جهانی بر سر استراتژی‌های مورد نیاز برای ایجاد جوامع، اقتصاد و محیط زیست سالم با پذیرش تدریجی افق‌های جنبش زیست‌محیطی همراه بوده است. از سال‌های نخستین دهه ۱۹۶۰ تأثیرات منفی توسعه بر محیط‌زیست مورد توجه قرار گرفت. از جمله می‌توان به کتاب "چشمه خاموش" (Carson 1962) اشاره کرد که نویسنده آن راشل کارسون، زیست‌شناس آمریکایی نسبت به ظرفیت محدود محیط برای جذب مواد شیمیایی و خطرات ناشی از آن هشدار داده و عزم جهانی را برای حفاظت از محیط‌زیست خواستار شده بود. سال ۱۹۶۸ شاهد به‌وجود آمدن "کلوپ رم"^۹ بود که توسط صنعتدار ایتالیایی اورلیو پکی^{۱۰} و دانشمند اسکاتلندی الکساندر کینگ^{۱۱} هدایت می‌شد. هدف آنان ایجاد درک کلی از مساله دار بودن محیط زیست در جهان بود. آن‌ها از طریق همکاری با گروهی از دانشمندان انستیتوی تکنولوژی ماساچوست^{۱۲} نخستین شبیه‌سازی کامپیوتری از تأثیرات زیست‌محیطی تولیدات صنعتی، رشد جمعیت و مصرف

1- World Urban Forum III (WUF III)

3- Our Future: Sustainable Cities - Termining Ideas into Action

5- Agenda

7- Habitat II Conference

9- Club of Rome

11- Alexander King

12- Massachusetts Institute of Technology (MIT)

2- Un-Habitat

4- Earth Summit

6- Local Agenda

8- Habitat Agenda

10- Aurelio Pecci

منابع طبیعی را انجام دادند. هنگامی که در سال ۱۹۷۲ نتایج مربوطه تحت عنوان "محدودیت‌های رشد"^۱ (Meadows et al 1972) انتشار یافت چهار میلیون نسخه از آن طی چهار سال به فروش رفت و به این ترتیب یکی از همگانی‌ترین مباحث تاریخ ملاحظات زیست‌محیطی را فراهم کرد دغدغه‌های زیست‌محیطی همچنین موجب برگزاری کنفرانس ملل متحد در مورد زیست‌محیط انسانی در استکهلم به سال ۱۹۷۲ گردید. این کنفرانس مسائل آلودگی‌های منطقه‌ای و باران‌های اسیدی اروپای شمالی را مطرح کرده و جمع‌بندی اکولوژیکی آن مورد حمایت جدی جهانی قرار گرفت و البته موضع‌گیری‌هایی در قبال مسائل مطرح شده را نیز به دنبال داشت. این رویداد مشخص‌کننده نخستین اجماع بین‌المللی در خصوص نگرانی‌های زیست‌محیطی بود و به تاسیس "برنامه محیط زیست ملل متحد"^۲ در همان سال انجامید (Allen & You, 2002).

مفهوم و اندیشه توسعه پایدار ابتدا در حمایت از برنامه‌های اکولوژیک مانند راهبرد حفاظت از جهان "اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت"^۳ مطرح شد. این راهبرد، عوامل اصلی تخریب سکونتگاه‌های طبیعی را شامل فقر، ازدیاد و فشار جمعیت، نابرابری اجتماعی و شرایط داد و ستد دانست. این گام اولیه در واقع حرکتی بسیار مهم در تبیین ارتباط میان محیط زیست و روندهای توسعه بود. با وجود این واقعیتی که از همین نقطه برخاست، نگرانی از اختصاص یافتن مفهوم توسعه پایدار به موضوع حفاظت اکولوژیک به جای توجه به ماهیت توسعه به مفهوم وسیع آن بود. به این ترتیب در سال ۱۹۸۳ "کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه"^۴ به ریاست نخست وزیر وقت نروژ، گرو هارلم برانتلند^۵ در راستای تلاش برای پیوند دادن مسائل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی شکل گرفت. نتیجه آن همگانی شدن اصطلاح "توسعه پایدار"^۶ از طریق انتشار کتاب "آینده مشترک ما" بود. در این گزارش توسعه پایدار چنین تعریف شده بود: "توسعه‌ای که نیازهای نسل کنونی را برآورده می‌سازد بدون تخریب توانمندی نسل‌های آینده برای برآورده کردن نیازهای خود" (WCED 1987) با این تاکید که مسیرهای کنونی توسعه پایدار نبوده‌اند.

رشد شهرنشینی در جهان

تقریباً ۵۰ درصد مردم جهان اکنون در شهرها زندگی می‌کنند و جمعیت شهرنشین با شتابی فزاینده به ویژه در کشورهای به اصطلاح کم‌تر توسعه یافته جنوب در حال افزایش است. شهرها سالی ۶۵ میلیون نفر یا به عبارتی دیگر بیش از ۱۸۰ هزار نفر در روز بزرگ تر می‌شوند. روند شهرنشینی در طول نیمه دوم قرن بیستم و تا امروز موجب پیدایش و ازدیاد شهرهای بزرگ با جمعیت بیش از یک میلیون نفر و ظهور ابرشهرهای با جمعیت بیش از ده میلیون نفر بوده است. در ۱۹۵۰ تعداد ۶۵ شهر در جهان با جمعیت بیش از یک میلیون نفر وجود داشت که ۴۰ مورد از آن‌ها در کشورهای به اصطلاح صنعتی شمال قرار داشتند. در پایان قرن بیستم ۳۰۰ شهر بیش از یک میلیون نفری وجود داشت که دو سوم آن‌ها در کشورهای در حال توسعه بوده و در مجموع شامل ۱۲ ابرشهر بوده‌اند. تخمین زده می‌شود که تا سال ۲۰۱۵ میلادی به احتمال قوی حدود ۳۶۰ شهر میلیونی وجود خواهد داشت که ۱۵۰ مورد از آن در آسیا خواهد بود و تقریباً ۳۰ ابرشهر وجود خواهد داشت که نیمی از آن‌ها در آسیا خواهند بود.

برآورد شده است که امروزه در حدود ۶۵۰ میلیون شهرنشین در شرایط تهدیدکننده زندگی شامل فقر و

1- The Limits to Growth

2- United Nations Environment Program (UNEP)

3- International Union for the Conservation of Nature (IUCN)

4- World Commission on Environment and Development (WCED)

5- Gro Harlem Brundtland

6- Sustainable Development

کیفیت‌های نامطلوب زیست‌محیطی زندگی می‌کنند و انتظار می‌رود تا سال ۲۰۲۵ میلادی این رقم به دو برابر افزایش پیدا کند. اگر چه این آمارهای جهانی قابل توجه‌اند ولی نمی‌توانند بازگوکننده پیچیدگی و گوناگونی فقر شهری باشند. فقر شهری با فقدان یک درآمد کافی و مطمئن برای تامین غذا، سرپناه، لباس، بهداشت، آموزش و پیشرفت برای هر یک از اعضای یک خانوار تعریف می‌شود. در عین حال درآمد و دارایی تنها شاخصه‌های فقر شهری نیستند بلکه با نا امنی‌های اجتماعی و کالبدی، و آسیب‌پذیری در قبال بحران‌ها و مشکلات ناشی از بیماری، بیکاری، سوانح طبیعی و در حاشیه قرار گرفتن از لحاظ قومی و فرهنگی نیز ارتباطی بلافصل دارد. فقر شهری روی اقشار آسیب‌پذیر و کم‌درآمد تبعات منفی داشته و امنیت و کارآمدی تمام شهر را تحت تاثیر قرار می‌دهد. فقر شخصی افراد باعث تشدید و دامنگیر شدن فقر عمومی در شهرها می‌شود. خانوارهایی که دچار فقر شهری هستند، بار مالی و اداری سنگینی بر دوش ادارات و سازمان‌های شهری می‌گذارند. آنان مشتریان اصلی نهادهای بهزیستی و خدمات اجتماعی در جامعه‌ای هستند که خود از نظر مالی سهم اندک یا ناچیزی در آن داشته‌اند. بنا بر این عملی‌ترین رویکرد نهادهای شهری می‌تواند فقرزدایی از شهر باشد که در نتیجه، هم هزینه‌های عمومی کاهش یافته و هم خانوارهای شهرنشین به مراتب بیشتری در تولید ثروت همگانی مشارکت کرده و در اقتصاد شهری سهیم می‌شوند (Wakely & You 2001).

توسعه پایدار شهری

نخستین کنفرانس ملل متحد در خصوص سکونتگاه‌های انسانی در سال ۱۹۷۶ به نام کنفرانس هیئات به تاسیس "مرکز ملل متحد برای سکونتگاه‌های انسانی"^۱ منجر شد، که اکنون به نام "اسکان بشر ملل متحد" شناخته می‌شود. اولین کنفرانس هیئات بر برقراری شرایط عادلانه برای اقشار فقیر شهری تاکید و بیشترین توجه را نسبت به تامین مسکن معطوف نمود. علاوه بر آن، توسعه قابلیت‌ها برای برنامه ریزی و مدیریت شهرهای دارای سرعت فزاینده سکونت مد نظر قرار گرفت. در دهه ۱۹۸۰ "بخش توسعه شهری بانک جهانی"^۲ نسبت به تبیین آنچه که "دستور کار قهوه‌ای"^۳ نامیده می‌شود، اقدام کرد (Cohen 1991). منظور از این اصطلاح، تاکید بر نیاز به آگاهی زیست محیطی با تمرکز بر مسائل زیست محیط شهری شامل مدیریت پساب‌ها و پسماندهای جامد، کنترل آلودگی هوا و سایر جنبه‌های نامناسب زیست محیط شهری بود. در همان زمان، توجه جنبش زیست محیطی و رسانه‌ای به مسائل جهانی محیط زیست مانند گرم شدن کره زمین، کاهش باران‌های جنگلی و از دست رفتن تنوع زیستی به عنوان "دستور کار سبز"^۴ شناخته شد. مسأله محیط زیست، چه از طریق کاهش تاثیر منفی شهرها بر آن و چه به وسیله تقویت نیروی بالقوه شهرها برای توسعه پایدار، معضلی به یک اندازه مهم برای مدیران شهری و ساکنان شهرها محسوب می‌شود. شهر در هر دو دستور کار "سبز" و "قهوه‌ای" یک مسئله و محور اساسی و اصلی است. دستور کار سبز مسائلی را مد نظر قرار می‌دهد که بلند مدت و دارای اثر جهانی هستند (مانند از دست رفتن اکوسیستم‌های طبیعی و بکر، صدمات وارده به گوناگونی گونه‌ها، پارگی لایه ازن یا گرم شدن جهان). این‌ها مسائلی هستند که نیاز به همکاری جهانی داشته و یک کشور یا شهر به تنهایی قادر به مواجهه با آن‌ها نیست. دستور کار قهوه‌ای به آن دسته از آن مسائل زیست محیطی مربوط می‌شود که یک اثر محلی فوری دارند (مانند آلودگی آب و هوا یا مدیریت زباله‌های جامد). دستور کار قهوه‌ای می‌خواهد که تاثیر مثبتی بر محیط زندگی شهرنشینان داشته و لذا نابسامانی در محیط زیست شهری و پی آمدهای زیانبار آن بر کیفیت زندگی شهری را مورد توجه قرار می‌دهد (McGranahan, G. & Satterthwaite, D. 2003).

1- United Nations Center for Human Settlements (UNCHS)

2- World Bank Urban Development Division

3- Brown Agenda

4- Green Agenda

بنابر این شناسایی و معرفی مجرد این مفاهیم هر چند ضروری بود اما اغلب توسط متخصصان مسائل توسعه شهری به مثابه مواجهه با عارضه‌ها به جای پرداختن به علت‌های اصلی تعبیر می‌شد. برای رفع این نقیصه فعال کردن دولت‌های محلی در دستور کار "اجلاس زمین" قرار گرفت. موقعیت و نقش مدیران شهری و دولت‌های محلی در اثر گذاری مستقیم بر چنین مسائلی به وضوح قابل فهم است. بنابراین مدیران شهر نقش و مسؤولیتی اساسی در پاکسازی و سبز کردن محیط‌زیست شهرها بر عهده دارند که در کنفرانس هیئات ۲ در سال ۱۹۹۶ در استانبول به صورتی مضاعف بر آن تاکید شد.

با جلب نظر فزاینده شرکت کنندگان اعم از موسسات دولتی و غیر دولتی، سازمان‌های اجتماعی و همچنین رسانه‌ها به موضوع، استقبال چشمگیری نسبت به گذشته از مسائل مطروحه به عمل آمده و در نتیجه "دستور کار هیئات"^۱ همچون یک دستاورد مهم از این نشست حاصل شد. فاصله چهار ساله میان کنفرانس ریودوژانیرو و هیئات ۲، دوران پختگی دیدگاه‌ها و تصمیمات بود. هر یک از کنفرانس‌های ملل متحد در این خصوص شامل: "کنفرانس جهانی حقوق بشر"^۲ در وین ۱۹۹۳، "کنفرانس بین‌المللی جمعیت و توسعه"^۳ در قاهره ۱۹۹۴، "اجلاس جهانی برای توسعه اجتماعی"^۴ در کپنهاگ ۱۹۹۵ و "چهارمین کنفرانس جهانی زنان"^۵ در پکن ۱۹۹۵، اهم جنبه‌های توسعه پایدار با محوریت مردم را تبیین کرد.

کنفرانس هیئات ۲ و متعاقباً "بیانیه استانبول"^۶ و دستور کار هیئات فراخوانی بود برای اقدام در راستای تدارک سرپناه برای همه و تامین سکونتگاه‌های پایدار انسانی. دستور کار هیئات تکمیل کننده "دستور کار ۲۱" بود که قبلاً در پی کنفرانس ریو به منظور فراهم کردن مبنایی برای توسعه پایدار در قرن بیست و یکم تدوین شده بود. در دستور کار هیئات، بر تامین مسکن، خانه‌سازی و مدیریت شهری توجهی دو چندان شده و نقش شهرنشینی در توسعه پایدار مورد تاکید قرار گرفته بود. دستور کار هیئات در واقع پیوندهای ناگسستنی میان مسائل کلیدی و عمده شهری مانند فقر، تبعیض اجتماعی، برابری و ملاحظات مدیریتی و حکومتی را در سکونتگاه‌های انسانی آشکار می‌کرد. پنج سال پس از کنفرانس ریو یا همان اجلاس زمین که نام دیگر آن "کنفرانس ملل متحد در خصوص محیط زیست و توسعه"^۷ می‌باشد، نوزدهمین نشست ویژه مجمع عمومی ملل متحد^۸ به منظور مرور و بررسی روند عملی شدن دستور کار ۲۱ در نیویورک تشکیل شد که به نام ریو+۵ شناخته می‌شود. در طی این نشست مشخص شد که روند عملی شدن دستور کار ۲۱ علی‌رغم بعضی پیشرفت‌ها رضایتبخش نبوده و لذا سران پنجاه و سه کشور به همراه وزیران و سایر مقامات بلندپایه رسمی، ماموریت و برنامه عملی کردن دستور کار ۲۱ را مورد تصویب قرار دادند (www.un.org).

این فعالیت‌های جامعه بین‌المللی در تلاش‌های بخش خصوصی نیز برای عملکرد بهتر زیست محیطی منعکس گردید. در سال ۱۹۹۶ "موسسه بین‌المللی استاندارد"^۹ مجموعه استاندارد ایزو ۱۴۰۰۰ را برای اجرای داوطلبانه سیستم‌های مدیریت زیست محیطی در صنعت به‌وجود آورد. جامعه شهری نیز در این دوران فعال بوده و به عنوان مثال "منشور زمین"^{۱۰} که به منظور تبیین اصول اخلاقی بنیادین برای یک مسیر پایدار زندگی تدوین شد نتیجه آن بوده است.

در سال ۲۰۰۱ نشست ویژه مجمع عمومی ملل متحد یا "استانبول+۵" برای مرور اجرای دستور کار

-
1- Habitat Agenda	2- World Conference on Human Rights
3- International Conference on Population and Development	
4- World Summit for Social Development	5- Fourth World Conference on Women
6- Istanbul Declaration	
7- United Nations Conference on Environment and Development (UNCED)	
8- United Nations General Assembly Special Session (UNGASS)	
9- International Organization for Standardization (ISO)	
10- Earth Charter	

هیبتات تشکیل شد که نتیجه آن نشان می‌داد که وضعیت به مراتب بهتری نسبت به گذشته بوجود آمده است. بیش از ۱۰۰۰ تجربه مستندسازی شده از سراسر جهان که حاکی از بهبود روندهای پایداری به کمک مشارکت‌های محلی بوده است مبین تغییر رویکردها و سیاست‌های قبلی توسعه و در نتیجه محدود شدن تاثیرات منفی آن بوده است (www.unchs.org).

تسریع در اقدام، نقطه تمرکز "اجلاس جهانی توسعه پایدار"^۱ در ژوهانسبورگ در سال ۲۰۰۲ بود که بر اقدام محلی با مشارکت رهبران دولت‌های محلی و متخصصان فنی تاکید کرده و سه اولویت موضوعی را که از سال ۱۹۹۲ تاکنون به عنوان مسائل اصلی پایداری شهری بدون تغییر پا بر جا مانده‌اند مجدداً مورد شناسایی قرار داد:

- فقر و نابرابری و شکاف موجود میان غنی و فقیر در شهرها و کشورها و میان جوامع توسعه یافته و در حال توسعه.
- عدم تامین امنیت که نه فقط از منابع ناکافی اقتصادی بلکه همچنین از بلایای طبیعی، غیر طبیعی، نظام‌های بی ثبات سیاسی و خطرات ناشی از جنگ و جنایت بر می‌آید.
- تصحیح و جبران شرایط تنزل یافته محیط‌زیست به ویژه در جوامعی که به اندازه کافی در برنامه ریزی برای تحول زیست محیطی یا تخفیف تاثیرات منفی بر آن توانایی ندارند و این به افزایش فقر و عدم امنیت منجر می‌شود.

در "نخستین فوروم جهانی شهر"^۲ که با حضور حدود ۱۲۰۰ شرکت کننده از ۸۰ کشور جهان در سال ۲۰۰۲ در نایروبی برگزار شد بر نقش شهرها به عنوان مراکز تولید، مصرف و تغییرات سیاسی و اجتماعی تاکید شد و همچنین تصریح گردید که در شهرها، فقرا از جریان اصلی اقتصاد شهری و جامعه به حاشیه رانده شده‌اند و به ساختارهای تصمیم‌سازی که می‌توانند وضعیت زندگی آنان را بهبود بخشند، دسترسی بسیار محدود و اندکی دارند. لذا می‌باید شهرها نقش قوی‌تر و موثرتری را در استراتژی‌های کاهش فقر در سطح ملی بر عهده گیرند (Un-Habitat 2002).

نقطه تمرکز "دومین فوروم جهانی شهر"^۳ که با حضور در حدود ۴۴۰۰ شرکت کننده در سال ۲۰۰۴ در بارسلون برگزار گردید، پدیده جهانی شدن و مساله فرهنگ‌ها بود که از جمله مهم‌ترین مسائل شهرها به ویژه برای آن دسته از شهرها که در این روند مهاجرپذیر محسوب می‌شوند، به شمار می‌رود. بنابر این بسیار مهم است که ارتباط میان فرهنگ و بخش‌های مختلف شهری شامل بخش‌های خانه‌سازی، میان شالوده‌ها و بخش مدیریت و اداره شهرها برقرار گردد. لذا از این جهت مساله هویت مورد توجه قرار دارد و حفاظت از میراث و ثروت فرهنگی شهری با مشارکت جامعه محلی می‌بایست در برنامه‌ریزیها و سیاست‌گذاری‌های شهری تامین گردد. از آن‌جا که فرهنگ متحد طبیعی توسعه و دشمن فقر است، سهم آن می‌باید در برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شهرها در نظر گرفته شود (Un-Habitat 2004). سومین فوروم جهانی شهر با حضور در حدود ۱۰۰۰۰ شرکت کننده از بیش از صد کشور جهان در ونکوور در سال ۲۰۰۶ در واقع جستجوی ایده‌های نووراه حل‌های عملی برای مسائل شهری موجود در جهان بود که در طی آن بر نیاز به کار بیشتر و سخت‌تر همه بازیگران صحنه شهرها اعم از شهروندان، دولت‌های محلی، دولت‌های استانی و ایالتی، دولت‌های ملی، بخش خصوصی و سازمان‌های جامعه شهری در جهت حل این مسائل تاکید شد. هر کدام از بخش‌ها می‌باید سهم خود را بر عهده گرفته و به جای آن که مسئولیت خویش را به دیگران منتقل کرده یا فراقکنی کنند، به آن عمل نمایند (Un-Habitat 2006).

1- World Summit Sustainable Development (WSSD)

2- (WUF I) World Urban Forum I

3- WUF II) World Urban Forum II

نتیجه گیری

توسعه پایدار نه فقط مقوله‌ای زیست محیطی بلکه امری اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی نیز می‌باشد و اکنون توسعه پایدار شهری یکی از مهم‌ترین چالش‌های جامعه جهانی در دوره‌ای است که می‌توان آن را با توجه به شتاب روز افزون شهرنشینی که موجب شده است برای نخستین بار در طول تاریخ بیش از نیمی از جمعیت جهان شهرنشین باشند، "عصر شهرها" نامید. هنوز چشم‌انداز دور و درازی از توسعه و رشد شهرنشینی پیش روی نسل امروز و نسل‌های آینده جهانیان قرار دارد که بر لزوم و ضرورت همکاری‌های محلی، ملی و بین‌المللی در فائق آمدن بر مسائل و دشواری‌های آن دلالت دارد. از دهه ۱۹۹۰ میلادی به این سو، آگاهی و توجه فزاینده به مسائل توسعه پایدار شهری، اتخاذ راهکارهای عملی و اقدامات مشخص در تحقق توسعه پایدار شهری را موجب شده است که علی‌رغم موثر و نتیجه بخش بودن، کافی نبوده بلکه تعیین‌کننده مسیری بوده است که توسعه پایدار در ابتدای آن قرار داشته و هنوز راهی طولانی و دشوار در تحقق توسعه پایدار شهری می‌باید ایجاد و پیموده شود. در این میان نقش اقدام محلی برای نه فقط حل مسائل همان منطقه بلکه به منظور فائق آمدن بر مسائل مشابه در مقیاس جهانی بسیار مهم و برجسته می‌باشد. در این میان نیاز به ایده‌های نو و خلاقیت در انگیزش‌های عملی به سوی تامین و تحقق پایداری شهری از اهم ملاحظات است که باید در کنار سایر ضرورت‌های شناخته شده در این خصوص مورد توجه قرار گیرد.

منابع:

- 1- Allen, A. & You, N. 2002, *Sustainable Urbanisation: Bridging the Green and Brown Agendas*, The Development Planning Unit, University College London, London.
- 2- Carson, R., 1962, *Silent Spring*, Houghton Mifflin, Boston, Reprint by Mariner Books, 2002.
- 3- Cohen, M. 1991, *Urban Policy and Economic Development: An Agenda for the 1990s*, World Bank Policy Paper, Washington DC.
- 4- Meadows, D. et al. 1972, *The Limits to Growth*, Universe Books, New York.
- 5- UN-HABITAT 2002, *Report of the First Session of the World Urban Forum*, Nairobi, Kenya, 29 April – 3 May 2002.
- 6- UN-HABITAT 2004, *Report of the Second Session of the World Urban Forum*, Barcelona, Spain, 13 – 17 September 2004.
- 7- UN-HABITAT 2006, *Report of the Third Session of the World Urban Forum*, Vancouver, Canada, June 19 – 23, 2006.
- 8- Wakely, P & You, N. 2001, *Implementing the Habitat Agenda: In Search of Urban Sustainability*, The Development Planning Unit, University College London, London.
- 9- World Commission for Environment and Development (WCED) 1987, *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford.
- 10- www.un.org/rio+5/summit
- 11- www.unchs.org/istanbul+5/declaration-cities
- 12- McGranahan, G. & Satterthwaite, D. 2003, "Environmental Health or Ecological Sustainability? Reconciling the Brown and Green Agendas in Urban Development", in Zetter, R. & White, R. (eds.) 2003, *Planning in Cities: Sustainability and Growth in the Developing World*, Practical Action Publishing, Warwickshire.